

ПОЛІЦИКЛІЧНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА АНТИЦИКЛІЧНУ ПОЛІТИКУ

**ДЕЛЮК Ю.М., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА АГРАРНА АКАДЕМІЯ**

В статті розглядаються основні напрямки впливу поліциклічності економічної динаміки на антициклічну державну політику.

In the article the main polyyclic economic dynamics influence directions to the state anticyclic policy are considered.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Загальною закономірністю соціально-економічного розвитку є циклічність динаміки процесу, яка притаманна як суспільству в цілому, так і його складовим елементам [7, с.729-730]. Інтерес економічної науки до проблем циклічного розвитку економіки зазвичай посилюється в період криз. Сучасна світова фінансова криза загострила проблему пошуку ефективних форм та методів антициклічного державного регулювання, оскільки традиційні інструменти та механізми антициклічної політики не тільки не призводять до очікуваних результатів, а, навпаки, самі стають фактором посилення макроекономічної нестабільності. В цій ситуації виникає необхідність ретельного аналізу самих циклічних процесів у їхньому взаємозв'язку, тобто аналізу поліциклічності економічної динаміки. Такий аналіз необхідно проводити з позицій розуміння економіки як складної системи, що діє в умовах невизначеності. Якщо кожна підсистема складної системи має специфічний цикл власної динаміки, то резонансний результат спільної поліциклічної дії може бути значно більшим, ніж сума результатів циклічних коливань складових системи. Звідси випливає об'єктивна необхідність здійснення сучасної антициклічної політики на принципово нових методологічних засадах. Тісний взаємний вплив циклів різної тривалості та просторового спрямування суттєво деформує процес «класичного» прояву циклічності, що необхідно враховувати при виборі релевантних інструментів антициклічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування складних систем досліджуються такими зарубіжними економістами як Anderson P.W., Arrow K., Dines D., Barabasi A.-L., Masy M.W., Willer R., Rothschild M., а також російськими вченими -

Петровим О.А., Поспеловим І.Г., Пугачовою О.Г. та іншими. Сучасні погляди на природу циклу та основні напрямки антициклічної політики розглядаються в роботах таких українських вчених як Ю.Бажал, В. Гейць, І. Лукінов, С.Мочерний, Ю. Пахомов, В. Савчук, А.Чухно та інші. Серед російських економістів-дослідників, які в своїх роботах розглядають дану проблематику - Є. Балацький, С. Глазьев, В. Іноземцев, С. Меньшиков, Ю. Яковець та багато інших. Ю.Яковець також аналізував результативну взаємодію економічних та неекономічних циклів різної тривалості, тобто загальну поліциклічність динаміки середовища в цілому [2, с.160]. На жаль, у вітчизняній економічній науці проблемам урахування поліциклічності розвитку економіки як складної системи в процесі формування ефективної антициклічної політики приділяється недостатня увага.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є виявлення основних напрямків впливу поліциклічності економічної динаміки на державну антициклічну політику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна наука розглядає поліциклічність соціально-економічної динаміки в двох площинах: горизонтальній і вертикальній [див., наприклад: 7, с.731-732]. При цьому горизонтальна площина аналізу охоплює процеси «накладання» один на одного циклів різної тривалості, визначення траєкторії «економічної пульсації», резонансної взаємодії і деформацій. Вертикальна площина фокусується на взаємодії циклів в різних підсистемах суспільства та у суміжних природних системах – йдеться, зокрема, про демографічні та екологічні цикли тощо.

Не ставлячи під сумнів теоретико-методологічне значення подібного розмежування сфер поліциклічності соціально-економічної динаміки, ми вважаємо за доцільне (саме з позицій впливу процесів поліциклічності на антициклічну політику) запропонувати дещо інший підхід до сфер поліциклічної взаємодії.

Поліциклічність економічного розвитку розглядається нами також в горизонтальному та вертикальному розрізі. Вертикальний розріз означає взаємодію циклів різної тривалості з позицій їхньої ієрархічної взаємозалежності. Горизонтальний розріз враховує особливості циклічної динаміки різних галузей та різних регіонів національної економіки. Строго кажучи, такий розподіл є досить умовним, але він дозволяє на простому рівні абстрагування визначити суттєві особливості впливу процесу поліциклічності економічної динаміки на форми та методи антициклічної політики.

Так, вертикальний аналіз поліциклічності, заснований на ієрархії циклів, дозволяє пояснити виникнення та особливості протікання сучасної світової фінансової кризи ефектом послідовності кризових фаз та взаємним впливом циклу Жюгляра (фаза кризи 2008-2012 рр.), циклу Кондратьєва (спадна фаза довгої хвилі 2008-2040 рр.), циклу Дж.Форрестера (2020-2080 рр. – 2120-2180 рр.) та циклу Г.Д.Снукса (фаза кризи 2000-2080 рр.) [2, с.161]. Антициклічна політика при цьому повинна, як на наш погляд, враховувати якісні зміни, що відбуваються в ієрархії циклів [4].

Горизонтальний аналіз поліциклічності охоплює, на нашу думку, принаймні дві сфери. Перша з них стосується взаємодії циклічного розвитку різних регіонів країни. Зрозуміло, що регіональні цикли формуються і проявляються на загальному тлі макроекономічної динаміки економіки в цілому. В той же час низька швидкість обороту капіталу, притаманна периферійним регіонам, певний консерватизм галузевої структури тощо дозволяють менш розвиненим регіонам уникнути стрімкого падіння в умовах загального погіршення економічної кон'юнктури, але тією ж мірою ускладнюють їхній вихід з кризи в умовах загального покращення ринкової кон'юнктури [5, с.37]. Напевно, чим більша диференціація регіонів країни за ступенем економічного розвитку, тим більш резонансними будуть поліциклічні коливання. Вітчизняна економічна система демонструє суттєві розбіжності в рівні розвитку регіонів. Так, зокрема, неоднорідність розвитку регіонів характеризується розподілом капітальних інвестицій – за 2009 рік коефіцієнт варіації по середньоквадратичному відхиленню складає 150%; розбіжності у валовому регіональному продукті на душу населення за той же рік характеризуються коефіцієнтом варіації на рівні 56% [6, с.89]. Зрозуміло, що одні і ті самі інструменти та механізми антициклічного регулювання за таких умов можуть дати протилежні результати в регіонах із різним економічним потенціалом; крім того, поліциклічна взаємодія регіональної динаміки може стати фактором, що посилює або суттєво послаблює ефективність антициклічних заходів держави.

Наступна сфера горизонтального аналізу поліциклічності охоплює взаємодію різних галузей, так званий мезорівень економічної системи. Галузі по-різному реагують на ендогенні та екзогенні шоки і мають свою циклічну пульсацію. Яскравим прикладом цього є той факт, що на тлі загальної кризової динаміки вітчизняне сільське господарство в минулому році продемонструвало значні темпи зростання. З позицій антициклічного регулювання важливим є

визначення галузі (групи галузей), що здатні ініціювати «інноваційний прорив» і стати ядром формування нового технологічного укладу. Підтримка з боку держави таких галузей є вкрай необхідною, оскільки, за Й.Шумпетером, нове ніколи не виникає із старого, а виростає поруч із старим і намагається вибороти для себе необхідний життєвий простір; без необхідної підтримки така боротьба може закінчитися не на користь нового.

Зрозуміло, що вплив поліциклічності на макроекономічну динаміку і, відповідно, на формування ефективної антициклічної політики, не може обмежуватися тільки розглянутими вище напрямками. На національну економіку впливає також «пульсація» економіки регіону та глобальної економіки в цілому. Неабияке значення мають культурні та політичні процеси. Не випадково в економічній науці останнім часом з'явилося поняття «Олімпійський цикл» (тобто цикл, пов'язаний із проведенням Олімпійських ігор); по аналогії для наших реалій можна виділити певні циклічні фази, пов'язані із проведенням Євро-2012. Складна взаємодія різноманітних циклів, на перший погляд, створює ситуацію хаосу, невідвадну державному антициклічному регулюванню. Насправді таке регулювання може і повинно бути дієвим, але воно потребує переходу на якісно новий рівень.

Цей якісно новий рівень, як на наш погляд, повинен формуватися на розумінні економіки як складної системи, якій притаманна нелінійність розвитку [3]. Однією з ознак складної системи є те, що ціле, зазвичай, є більшим, ніж сума частин. Для поліциклічності це означає можливість отримати резонансні коливання набагато більшої амплітуди, ніж звичайна механічна сума загальних амплітуд коливання структурних елементів системи. Тому антициклічна політика повинна включати постійний моніторинг поліциклічної динаміки і бути здатною, у разі необхідності, застосувати більш потужні інструменти впливу, ніж планувалося. Варто зазначити, що у дезорганізованій системі ціле є меншим за суму частин. Вітчизняну економічну систему, напевно, можна віднести саме до дезорганізованих систем – через дезорганізуючий вплив на економічну динаміку таких факторів, як внутрішня боротьба за політичну владу, існування інституту корупції, значна питома вага тіньової економіки тощо. З позицій поліциклічності така дезорганізація означає кваліст та нечіткість зміни фаз циклу в підсистемах; отже, для антициклічної політики унеможливується адекватне визначення моменту використання відповідних форм та

методів впливу на економічну динаміку. Це призводить до того, що інструменти антициклічного регулювання, які використовуються для запобігання перегріву економіки в фазі піднесення, помилово використовуються в фазі рецесії, і навпаки, що збільшує макроекономічну нестабільність і погіршує економічну ситуацію в країні.

Складна система розвивається через розвиток підсистем, але її старіння також відбувається через вичерпання парадигми розвитку підсистем [1, с.33]. Якщо розглядати підприємство (фірму) як підсистему економічної системи, то існуюча в Україні відсутність мотивації підприємств до здійснення інновацій може розглядатися як загрозлива ознака старіння існуючої системи. Для антициклічної політики це означає необхідність пошуку механізму стимулювання інноваційної діяльності підприємств з метою «виштовхування» вітчизняної економіки з «технологічної пастки», в якій вона опинилася. Інакше формування нового технологічного укладу на знижувальній фазі довгої хвилі унеможливується, що в довгостроковій перспективі означає технологічну відсталість, втрату конкурентоспроможності і критичне зниження рівня економічної безпеки держави.

Невизначеність розвитку складної системи в умовах поліциклічної динаміки її підсистем вимагає сценарного підходу до формування антициклічної політики. Розробка декількох сценаріїв, реалізація яких залежить від того чи іншого набору можливих змін ключових факторів, приходять на зміну лінійним методам прогнозування економічної динаміки та відповідним інструментам антициклічної політики. Така зміна вимагає від суб'єктів ринкової взаємодії іншого типу мислення, формування якого неможливо здійснити миттєво. Свою роль тут повинна зіграти і економічна наука, і економічна освіта.

Висновки. Поліциклічність економічної динаміки повинна враховуватися при формуванні сучасної антициклічної політики. При цьому важливе значення має урахування взаємодії циклів різної тривалості в процесі їхньої ієрархічної взаємозалежності з метою виявлення як резонансного посилення фаз циклу, так і «гасіння» прояву характерних рис відповідних фаз. Антициклічна політика повинна пристосовувати «силу впливу» своїх інструментів до подібних наслідків поліциклічної динаміки. Не менш важливим для антициклічної політики є урахування взаємодії циклічних коливань у розвитку окремих галузей та регіонів країни. В цьому плані необхідно усвідомлювати, що одні і ті самі форми та методи антициклічного

регулювання можуть мати принципово різні наслідки для різних регіонів та різних галузей, оскільки «попадатимуть» на різні фази відповідних мікроциклів. Взагалі, усвідомлення сутності економічної системи як складної системи, динаміка якої формується в тому числі і за рахунок поліциклічної динаміки її підсистем, вимагає переходу до сценарних методів проведення антициклічної політики, що відповідають умовам невизначеності, в яких здійснюється економічний розвиток. Все це ставить перед вітчизняною економічною наукою проблему пошуку релевантних форм, методів та механізмів антициклічної державної політики, здатної забезпечити розвиток національної економіки із урахуванням поліциклічної взаємодії її складових елементів.

Література.

1. Жуленков О.В. Універсальний механізм циклічного розвитку економічних систем/О.В.Жуленков// Проблеми формування нової економіки XXI століття : матеріали IV Міжнар. наук.-практ.конф., 22–23 груд. 2011 р.: у 8 т. – Т.1: Виклики глобалізації та зміни парадигми економічного розвитку.- Дніпропетровськ: Біла К. О., 2011. – С.26-36.

2. Кокодей Т.А. Глобальные кризисы XXI столетия: генезис, взаимообусловленность, последствия/ Т.А.Кокодей // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. - №1(3). – Том 1. – С.160-168.

3. Коландер Д. Революционное значение теории сложности и будущее экономической науки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://institutiones.com/theories/1164-znachenie-teorii.html>

4. Лелюк Ю.М. Урахування якісних змін в ієрархії економічних циклів при розробці методологічних засад державного антициклічного регулювання/ Ю.М.Лелюк// Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. – Вип. 99. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – С.77-82.

5. Нижегородцев Р.М. Нелинейные методы прогнозирования экономической динамики региона: Монография / Р.М. Нижегородцев, Е.Н. Грибова, Л.П. Зенькова, А.Ю. Хатько. _ Харьков: ИД «Инежэк», 2008. – 320 с.

6. Никифорова О.В. Неравномерность и цикличность как основные детерминанты развития современных социально-экономических систем/О.В.Никифорова, А.С.Ястребова//Вісник НТУ «ХПІ». Тематичний випуск «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – Вип. 26. – 2011. – С.87-95.

7. Яковец Ю.В. Цикличность как всеобщее свойство природы/ Ю.В.Яковец, А.Г.Гамбурцев // Вестник Российской Академии Наук. – 1996. – Том 66. - №8. – С.729-735.